

RELIATYVIZMAS IR HERMENEUTINIS MĄSTYMAS

Claudio Ciancio

Luigi Pareysono filosofijos ir religijos studijų centras

Via Po 18–I, 10123 Turinas, Italija

Tel. + 39 011 53 11 21

El. paštas: claudio.ciancio@lett.unipmn.it

Tradicinė tiesos kaip daikto ir intelekto atitikimo samprata yra pernelyg ribota. Ji nepaiso nei nuorodos į visumą, nei galimybės mąstyti tiesą ne kaip tai, kas yra, o kaip tai, kaip turėtų būti. Pastaruoju atveju tiesa susijusi su gėriu. Straipsnyje siekiama parodyti, kad šį susipynimą galima apmąstyti tik laisvės ontologijoje. Straipsnio autorius teigia, pirma, kad gėris yra būties prasmė, kuri yra tiesa radikaliausia prasme, antra, kad tiesai aptikti ir klaidai pripažinti bei atmesti reikia laisvės praktikos. Galiausiai laisvė pasirodo esanti tiesos šaltinis, o sykiu ir jos priėmimo ar atmetimo sąlyga.

Ar įmanoma reliatyvistinėje visuomenėje vėl pateikti svarstyti klausimą apie tiesą moralėje, teisėje ir, netgi pirmiau, metafizikoje? Straipsnyje į šį klausimą norima atsakyti dviem etapais. Pirma, parodoma, kad moralės ir filosofijos klausimai negali būti nagrinėjami objektyvuojančio mąstymo, antra, kad, nepaisant to, skirtingos tiesos ir universalumo formos yra pasiekiamos. Objektyvumas apibrėžia tik atskirą ir ribotą tiesos formą. Kadangi moralinė, religinė ir filosofinė tiesa yra neišsemiamą, ji atsiskleidžia tik per interpretacijas. Kiekviena autentiška interpretacija išsako tiesą neužbaigdamą jos. Interpretacija nėra arbitrali ir neatsisako nei proto kontrolės, nei jo universalumo matmens. Todėl šiuo atžvilgiu hermeneutika pateikia geresnį pagrindą tolerancijos ir dialogo reikalavimams nei tas, kurį siūlo reliatyvizmas. Be to, ji pateikia geresnį atsakymą negu į tiesą pretenduojančios objektyvistinė metafizika ir etika.

Pagrindiniai žodžiai: tiesa, reliatyvizmas, hermeneutinis mąstymas, laisvės ontologija.

Tiesos neobjektyvumas

Šiame straipsnyje kalbėsime apie šiandien aktualią problemą, t. y. reliatyvizmą. Ši mąstymo nuostata labai paplitusi ne tik filosofijos teorijose, bet ir moksle, net jei, kaip svarbu pažymėti, save grindžia būdama motyvuota ne pačių faktų, bet moralinių, religinių, metafizinių tiesų. Kalbant apie moralinį reliatyvizmą, jo stiprybė akivaizdžiai yra ta, kad moralinių principų neįmanoma patikrinti faktais dėl gerai žinomos priežasties, t. y. tos, kad jie kalba ne apie tai, *kas yra*, bet apie tai, *kaip turėtų būti*. Tai, *kaip turėtų būti*, remiasi prasmėmis, t. y. principais, į kuriuos, ma-

noma, turėtų orientuotis pasaulis ir istorija. Dėl to moraliniai principai yra neatsiejami nuo religinių ar metafizinių vizijų, arba, kalbant abstrakčiau, pasaulio vizijų, kurios kvestionuoja būtent prasmes. Ilgą laiką buvo manoma, kad šie principai yra tartum įrašyti į tikrovės struktūrą, ir tai yra pagrindas, atveriantis galimybę įtvirtinti moralinių principų objektyvumą prilyginant juos gamtos dėsniams. Vėliau buvo susitaikyta su tuo, kad protas remiasi moralinių ir juridinių principų objektyvumu, o tai laikui bėgant atvedė prie ne tokių kategoriškų formų, akivaizdžiai implikuojančių reliatyvizmo prevenciją, t. y. procedūrinio objektyvumo ir konsensuso.

Šiandien galima perklausti iš esmės, kokių pagrindų remiasi moralės, teisės tiesa ir, visų pirma, pasaulėžiūros? Bandysiu atsakyti į šį klausimą dviem etapais. Visų pirma, privalu klausti, ar moraliniai, religiniai, filosofiniai klausimai gali būti susiję su objektyviu mąstymu, t. y. mąstymu, kuris žvelgia į nagrinėjamą temą taip, lyg būtų mąstoma tokiu būdu, kad mąstančiojo asmenybė ir mąstymo sąlygos galėtų nedaryti įtakos. Akivaizdu, kad objektyvumas implikuoja universalumą (kurio reikalauja mąstymas): kadangi išvaduotas nuo subjektyviųjų sprendinių objektas visuotinai laikomas tuo pačiu objektu ir apibrėžiamas tais pačiais sprendiniais. Objektyvūs pažinimas apibrėžia daiktus taip, kaip jie yra patys savaime (o ne kažkam kitam), ir šia prasme yra ne tik universalus, bet ir teisingas.

Šiuo atveju objektyvumas nėra pasiekiamas. Vertėtų pažiūrėti, ar pasiekiamas kokia nors kita tiesos ir universalumo forma, t. y. visų pirma, ar objektyvumas teigia ne tik ypatingą ir apibrėžtą tiesos formą, ir, antra, ar egzistuoja ir neobjektyvus tiesos pažinimas (prasmės klausimais), kuris pajėgtų neatsakyti nei proto kontrolės, nei universalumo dimensijos.

Grįžtant prie pirmojo punkto, man atrodo gana aišku, kad tai, ką aptaria klausimai apie prasmę, nėra kažkas, kas galėtų būti suprantama objektyviai. Tai rodo bendroji moralės patirtis, kuri net ir tada, kai įsivaizduoja disponuojanti objektyviomis duotimis, labai dažnai atsiduria dvejopoje aklavietėje: viena vertus, siekiama pritaikyti duotybes konkrečiam atvejui, kita vertus, susiduriama su pareigų konfliktu. Šios abejonės, kiekvieną kartą verčiančios performuluoti savo elgesio maksimumą, yra,

visų pirma, teisingos tada, kai moraliniai principai remiasi ontologiniu horizontu, kuris grindžia praktinį protą transcendentiniame horizonte. Moralinė pareiga susijusi su pasirodymu to horizonto, kuris steigiasi priešpriešoje su galiojančia faktų tvarka. Tas horizontas nėra objektyvuojamas (*oggettivabile*), nes tai yra mus apglėbianti totalybė, kurioje esame, iš kurios esame kilę. Iš to matyti, kad kiekviena konfigūracija, kurią pateikiame, negali būti laikoma baigtiniu aprašymu, nes, kol mes ją atliekame, ji vis dar yra mūsų pačių mąstymo ir projektavimo galimybės sąlyga. Todėl negalime jos objektyvuoti, bet tik ją interpretuoti, o kartu privalome kartkartėmis konfigūruoti konkrečiomis ir ypatingomis esamos savo situacijos sąlygomis.

Šiai tezei galima paprieštarauti dėl mažiausiai dviejų dalykų. Pirma, moralės įstatymas gali įgyti objektyvumo (*oggettività*) bruožų, kai yra mąstoma pasitelkus gana formalią terminiją, kaip tai nutinka Aurelijaus Augustino pateiktame principo („mylėk ir daryk ką nori“), dar akivaizdžiau tai matome kantiškajame moralės modelyje. Iš tikrųjų formalumas neprieštarauja neobjektyvumui, nes jis (formalumas) yra ne daugiau nei tiesos, prasmės, vertės, universalumo patvirtinimas, bet iš jo negalime išvesti savaime universaliai galiojančių ir nekintančių maksimumų: maksimumas visuomet reikia išgalvoti. Antra, galima būtų teigti, kad formalus įstatymas yra kriterijus, verčiantis objektyviomis visas normas, kurios atitinka ir pereina jo atranką, t. y. tampa galimos universalizuoti. Jau, anot Immanuelio Kanto, norėdami apibrėžti praktinį įstatymą, privalome atlikti bandymą mintyse, kad patikrintume, ar maksimumą, kurią ruošiamasi priimti, gali būti laikoma

universalioju gamtos dėsnium. Pateikdamas savizudybės pavyzdį Kantas rašo, kad „tokioje sistemoje niekas negalėtų užbaigti savo gyvenimo *savo valia*, nes tokia būklė nebūtų patvari sistemos tvarka, – ir taip visais kitais atvejais“¹ (Kantas 1987: 61; Kant 1908: 75–76; Kant 1966: 55).

Karlas Otto Apelis ir Jürgenas Habermasas perėmė šią tezę ir perkėlė ją į kitokią kontekstą, t. y. perėmė panaikindami bet kokias metafizines prielaidas. Tačiau toks perėmimas tapo skurdesnis eliminavus postulatų doktriną. Ši doktrina Kantui buvo ne paprasčiausias moralės pagrindimo papildymas, bet greičiau paaiškinimas sąlygų, tik kurioms esant moralės įstatymo validumas gali būti garantuojamas nepaisant iliuzijos rizikos; iš tiesų, „jei aukščiausiasis gėris (reikalaujantis Dievo buvimo – įterpta C. C.) pagal praktines taisykles negalimas, tai ir moralės dėsnis, paliepiantis prisidėti prie šio gėrio, yra fantastinis ir nukreiptas į tuščius įsivaizduotus tikslus, taigi pats savaime klaidingas“ (Kantas 1987: 136; Kant 1908: 114; Kant 1966: 143). Postulatai garantuoja sutarimą tarp laisvės tvarkos ir gamtos tvarkos, kuri suteikia, nors ir netiesiogiai, moralės įstatymui ontologinį pagrindą, vadinasi, atveda jį prie tiesos. Todėl vien universalumas negali pagrįsti normatyvaus reikalavimo, paverčiančio normas moraline patirtimi, tas normatyvumas tik paskui kyla iš jų (normų) tiesos ir jo dėka jos pretenduoja tapti besąlygiškai

teisėtos versdamos daryti ryžtingus sprendimus rizikuojant nauda ir laime.

Etikos pretenzija į objektyvumą galima suabejoti ir dėl dar vieno svarbaus moralinės patirties aspekto, t. y. pareigų konflikto. Tokio konflikto kilimas yra neišvengiamas nuo momento, kai pasaulio tvarka tampa nebe neutralia tvarka, turinčia paklusti moralės įstatymui, tačiau, atvirkščiai, kuria įvairias pasipriešinimo jam formas, dėl to jo (moralės įstatymo) įtvirtinimas reikalauja sunaikinti tas pasipriešinimo formas. Esant tokioms sąlygoms, galimumo universalizuoti kriterijus negali būti integraliai pritaikomas, nes daromos idealios situacijos prielaidos, o iš tikrųjų daugeliu atvejų esame priversti rinktis tarp vienos maksimos, kuri gali būti universalizuojama, bet kurios pritaikymas reikalauja laikytis moralės įstatymo neigimo, ir kitos maksimos, kuri nėra universalizuojama, tačiau panaikina pagrindinę kliūtį moralės įstatymo steigimo kelyje. Čia tiktų prisiminti klasikinius pavyzdžius, kad ir Tomo Akviniečio svarstyta tirono nužudymo teisėtumą arba Kanto aptartą melą dėl meilės. Dietrichas Bonhoefferis trumpoje studijoje „Ką reiškia sakyti tiesą?“, kuria užbaigia savo *Etiką*, nepriima Kanto tezės, nes mano, jog „geresnis tikrovės pažinimas yra sudedamoji veiksmo etikos dalis“ ir negali būti abstrakčios teisingumo prievolės (prievolės sakyti tiesą), kuri neatsižvelgtų į aplinkybes. Reikšminga tai, kad teisingumas ir nauda nėra priešpriešinami vienas kitam, bet atsižvelgiama į aukštesnę tiesą galinčią įvardyti instanciją, kuri privaloma norint patvirtinti faktinę tiesą: „Kad pasakytume, kaip yra iš tikrųjų, t. y., kad kalbėtume teisingai, reikia, kad požiūriai ir mintys įžvelgtų, koku būdu tikrovė yra Dieve, per

¹ Čia ir toliau Kanto *Praktinio proto kritika* cituojama pagal Romano Plečkaičio vertimą. Vis dėlto pačiame straipsnio tekste vietoje išraiškos „moralės dėsnis“ pasirinkta versti „moralės įstatymas“, pabrėžiant nepriežastinį jo pobūdį: pats įstatymas ir santykis su juo yra grindžiamas laisve (vert. past.).

Dievą ir Dievui“ (Bonhoeffer 1966: 387; Bonhoeffer 1983: 308–311). Moraliniai objektyvuojami principai priverčiami atsisakyti pretenzijos į universalumą, nes atsiduria konflikto akivaizdoje. Taigi jie neturi kitos išeities, kaip tik kreiptis į idealiąją tvarką (Dievo tikrovę), kuri yra pirminė inspiracija ir pašaukimas, steigiantys tikrovę, tačiau kuri kartkartėmis tampa laisvai konfigūruojama (tai priklauso nuo konkrečių aplinkybių).

Dabar moralinių maksimų neobjektyvumas reiškia, kad jų teisingumas arba klaidingumas paliekamas interpretacijos rizikai. Tačiau nebūtina teigti, kad tai neišvengiamai veda į reliatyvizmą. Ir negalima laikyti reliatyvizmo nuostata, būtinai sukeliančia moralės konfliktus. Prie šito dar grįšime. Šiuo metu tik pasakysiu, kad reliatyvizmo paveiktas konfliktų susilpninimas sukelia moralinės patirties susilpnėjimą. Moralinė patirtis šiuo atveju išgyvena įtampą tarp faktinės tikrovės ir kitos tvarkos, kuri laikoma teisėta ir pajėgia atremti prieštaravimus, kylančius būtent iš to, kad ji (moralė) pateikia save kaip vienintelę tvarką, nors tai nereiškia, kad gali objektyviai svarstyti savo pretenziją į tiesą. Pareiga paklusti normai, pasirinkimo kančios, pats normos sukūrimas, kaltės ir nuoskaudos jausmas, visi šie dalykai, iš kurių susideda moralinė patirtis, gali pasiteisinti tik tuo atveju, jei moralinė tvarka paliekama tiesos viešpatijai. Viešpatijai, kuri, kaip parodė Kantas, negali būti kildinama iš paprasčiausio įstatymo racionalumo.

Taigi, jei objektyvumas negali būti tinkama tiesos forma, taikoma moralės klausimams, dar mažiau jis galėtų būti taikomas religijos ar filosofijos sferose, kur vienintelė įmanoma prieiga turėtų būti eg-

zistencialistinė, nes čia svarbi egzistencijos prasmė, o ši prasmė vėlgi nėra objektas, bet mąstančią egzistenciją apglėbiantis horizontas ir tas horizontas gali būti išsakytas tik tokiu būdu, kuriuo visuomet peržengia tai, kas sakoma. Būtent dėl šio peržengimo išsakymo asmeninė dimensija tampa nesunaikinama ir būtent todėl mus pasiekiantis pirmapradiškumas gali būti išsakomas nesuskaičiuojama daugybe būdų, kurių kiekvienas yra įmanomas ir gali būti apibrėžiamas kaip ypatinga mąstančios egzistencijos išraiška. Jei šis ne dalinis, tačiau vis dėlto perspektyvistinis autentiškumo supratimas gali būti teisingas, teks pripažinti, kad tiesos samprata negali būti sumenkinama iki objektyvumo: tai galioja faktams, net jei jie prieinami per subjektyviasias struktūras ir leidžia vertinti save kaip objektus, t. y. priešpriešinami kaip apibrėžiama ir suvokiama duotis, išvengianti ypatingų konkrečios individualios mąstančios egzistencijos suvokimo galimybių.

Reliatyvizmas ir grįžimas prie objektyvizmo

Taigi, jei tiesos samprata negali būti sumenkinama iki objektyvumo, privalome savęs paklausti, ar yra ne objektyvus priėjimas prie tiesos, kuris, tačiau, neatsisakytų sveiko proto, o kartu ir universalumo kontrolės. Taigi, ar egzistuoja objektyvumo negarantuojami universalumas ir tiesa. Tai, kad taip sunku atsakyti į šį klausimą pozityviai, paaiškina reliatyvizmo sėkmę, taip pat ir faktą, kad retkarčiais į šią sėkmę reaguojama grįžtant prie objektyvumo. Turiu omenyje šiuo metu vėl aktualią temą dėl prigimtinių teisių, kuri, tarp kitko,

aptariama labai bendrais bruožais ir nepakankamai pagrįdžiama. Iš tiesų lieka neaiškios teisių ir normų gamtiškumo ir / arba racionalumo patvirtinimo procedūros. Kaip galima teigti, kad tam tikros teisės yra prigimtinės arba atitinka proto reikalavimus? Ir vėlgi ar nėra taip, kad gamta ir protas konfliktuoja? Tai patvirtina faktas, kad *prigimtinė teisė (giusnaturalismo)* dėl Kanto įtakos įgyja *racionalistinės teisės (giusrazionalismo)* formą? Tiesa, kad gamta gali būti suvokiama kaip prigimtinė tvarka, kur protas turi pirmenybę prieš instinktyvumą. Jei kalbame apie prigimtinių protą, o ne paprasčiausiai apie gamtą, išvengiame rizikos laikyti normomis animistinę gamtą su visomis iš to kylančiomis klaidingomis pasekmėmis, pavyzdžiui, laikyti teisėta stipresniojo viršenybę, mat tai natūralu.

Tačiau bandymas suvokti protą kaip paklūstantį gamtos tvarkai taip pat neapsaugotas nuo rizikos. Visų pirma, tai neatšpiria bandymui įtvirtinti tęstinumą tarp gyvosios gamtos ir proto. Prisiminkime, pavyzdžiui, tą Tomo Akviniečio žingsnį, kuriuo jis, mąstydamas, kaip panaikinti blogį gamtoje, pateisina joje slypinčią prievartą (gamtinę prievartą, nebūtinai racionalią): „Jei dingtų visi blogi dalykai, daug gerų dalykų visatoje taip pat pradingtų. Pavyzdžiui, liūto gyvenimo nebūtų, jei nebūtų kitų gyvūnų mirties“ (*Summa theologiae*, I, q. 22, a. 2.). Bet, visų pirma, pastangomis natūralizuoti protą rizikuojama, kad pats protas bus atitrauktas nuo bet kokios kritinės instancijos, pamirštant pamoką, Blaise'o Paskalio duotą dar prieš Kantą, apie „prigimtines“ proto klaidas: protas taip pat turi būti taisomas.

Taip pat vertėtų pabrėžti, kad antropologija, besilaikanti prigimtinių proto

idėjos, visada yra opozicijoje krikščioniškai antropologijai dar ir todėl, kad išsivystė kaip pastanga sutaikyti skirtingas religijas išskeldama tam tikrą instanciją, t. y. prigimtinių protą, bet atskirdama nuo jo religijų pretenzijas į tiesą. Iš tiesų buvo kalbėta, kaip žinoma, apie krikščioniškojo mąstymo palikimą, klasikinę kilmę. Tačiau faktas, kad ši idėja galėtų būti pateikiama ir antireligine prasme (ar kitos priežastys, kurių teisėtumas diskutuotinas), turėtų įspėti tuos, kurie norėtų nekritiškai įsitvirtinti religiniame horizonte.

Tokio įsitvirtinimo rizikos suvokimas akivaizdžiai matomas tezėje, skelbiančioje, kad prigimtinis protas teisingai veikia tik tikėjimo padedamas. Iš to daroma išvada, kad prigimtinis protas iš principo galėtų būti išvedamas iš tikėjimo, tačiau faktiškai taip būti negali. Man atrodo, kad aptariamą perspektyvą galima išvelgti kai kuriuose Jozefho Ratzingerio pasisakymuose apie tikėjimo ir proto santykį. Ratzingerio pozicija vis dėlto gana nuosaiki. Visų pirma, dialogo su Habermasu metu jis pripažįsta grįžimo prie prigimtinių teisių sudėtingumą, pažymėdamas, kad „šis instrumentas yra pernelyg bukas“, ir teigdamas, kad „jam reikia atsvaros“, net jei mano, jog reikia imtis šios „problemos ir tuo atveju, kai negalima protu pateisinti gamtos, taip pat ir prigimtines teisės“ (Ratzinger, Habermas 2004: 50, 52). Silpnoji vieta, kurią pastebime tiek Rėgensburgo paskaitoje, tiek pokalbio Romos „La Sapienza“ universitete metu, yra įsitikinimas, kad vis dar esame kapituliacijos iškilus tiesos klausimui pavojuje, dėl kurio įspėjo ir laisvamaniškieji mąstytojai (pvz., Habermasas). Šia prasme galime teigti, kad proto krizė, lydinti mus jau keletą dešimtmečių ir atvėrusi kelią

įvairioms reliatyvistinėms perspektyvoms, pati savo ruožtu patyrė krizę. Ši krizė, kurią galėtume pavadinti „proto krizės krize“, atseka iš toli: Habermasas apie ją kalbėjo savo 1976 metų tekste, kaltindamas miesčionišką sąmonę cinizmu, nes ši atsisakė (juridinio pozityvizmo padedama) normatyvinių turinių, taip siekdama išvengti imanentinės kritikos². Tai yra ta pati atsvara, apie kurią kalba Ratzingeris, kai pažymi, kad „protas galiausiai lenkiasi prieš interesų ir naudos patrauklumą pripažindamas juos galutiniais tikslais“ (Ratzinger 2008). Iš čia kyla jo įsitikinimas, kad, ieškant tiesos, tikėjimas gali pasitarnauti kaip galinga jėga, be to, simetriškai tai atitinka proto kaip „kontrolės įrankio, verčiančio religiją nuolat išsigryninti ir atsinaujinti“ (Ratzinger, Habermas 2004: 55), pripažinimas.

Kaip minėjau, ši pozicija yra nuosekli, nors, žvelgiant iš laisvamaniškos perspektyvos, gali pasirodyti dviprasmiška: viena vertus, regime protą savaime atvirą tiesai ir galintį taisyti bei reguliuoti religiją, kita vertus, kreipiamasi pagalbos į tikėjimą, be kurio protas neturėtų priėjimo prie tiesos. Po šiuo dviprasmiškumu (proto ir gamtos dviprasmiškumu, kurie kartu yra ir normatyviniai, ir reikalaujantys patikslinimo) slypi kažkas gerai pažįstama, tačiau ne visai gerai paaiškinta. Tai krikščioniškoji pirmosios nuodėmės doktrina, kuri, filosofškai interpretuota, reiškia, kad žmogus ir kosmosas yra paženklinti skilimo, o tai pakeičia jų prigimtį ir paskirtį. Tačiau šis skilimas yra ne gamtinio pobūdžio, t. y. nėra įrašytas į pirminę pasaulio struktūrą, nes jo priežastis yra laisvė, tačiau būtent todėl, kad nebūtinai, iš principo nėra nepataisomas. Taigi krikščioniška-

me horizonte, užuot inertiškai laikiusis gamtiškosios tvarkos, vertėtų skirti tris prigimties koncepcijas: pirmąją – praprimtis, kokia turėjo būti pagal sukūrimo projektą; praprimtis, kokią turime istoriškai, ir ta krikščioniškoji praprimtis, apie kurią kalba apaštalas Paulius, kai rašo, kad sukūrimas buvo paženklintas nuopuolio, bet puoselėja viltį išsilaivinti iš suklydimo vergovės, kad galėtų įsilieti į „Dievo vaikų garbės laisvę“³ (Rom 8, 20–21). Aišku, kad tikinčiamajam normatyvumas turėtų apibrėžti krikščionišką praprimtį, kuri, savo ruožtu, įsitvirtina natūralioje praprimtyje, nors su šia ir nesutampa. Tačiau tuomet pretenzija atgauti praprimtinį objektyvumą tampa dar problemiškesnė.

Hermeneutika anapus reliatyvizmo

Priėjimo prie neobjektyvuojančios tiesos problemą galime aptarti pradėdami nuo šios teologinės tezės ir kalbėdami apie ją filosofiniais terminais. Neobjektyvuojanti tiesa yra ideali tiesa, t. y. ne faktinė tiesa, bet greičiau horizontas, kuris mus apglėbia, taip pat paties buvimo (privalėjimo būti – *dover essere*) tiesa, inspiruojanti pasaulio (kuris turi būti pataisomas iki savo tikrojo būvio) transformaciją be galimybės konfigūruotis kaip nustatytam projektui arba kaip ateityje įvyksiančiam faktui. Paradoksali tiesa, nes pasaulio lūžių perkomponavimas neturi galimybės būti įsivaizduojamas, ir, nepaisant to, lieka normatyviusis horizontas.

Dabar moralinė, religinė, filosofinė (spekulytyviaja prasme) tiesa tik pačiu

² Žr. Habermas 1976: 10–11.

³ Cituojama pagal Česlovo Kavaliausko vertimą (vert. past.).

paskutiniu atveju yra arba gali būti tokio tipo tiesa. Žinoma, galima paprieštarauti, kad ši tiesa, apie kurią dabar kalbame, yra, greičiausiai, iliuzija. Į šį prieštaravimą atsakyti vienareikšmiškai neįmanoma. Su Pascaliu reikėtų tarti, kad penkiasdešimčia procentų galima manyti, jog Dievas neegzistuoja, t. y., kad pasaulis neturi prasmės ir nėra nulemtas prasmei, o išspręsti šią dilemą įmanoma tik lažybomis.

Jei manytume, kad aptariama pozicija nėra iliuzija, galėsime savęs paklausti, koks yra kelias, kuriuo prieinama tokia tiesa, ir kokios garantijos bei jos validumą patvirtinančios instancijos, kurias galėtų priimti protas, net ir sutinkant su tuo, kad lažybų prielaida iš anksto užkerta kelią universalumo išsipildymui. Dabar neobjektyvuojama tiesa yra tokia, kuri pasiekama tik per interpretaciją. Interpretacija visuomet yra asmenišką, nuo perspektyvos priklausantis žinojimas, tačiau to negalima pavadinti daliniu matymu, nes tai – vidinis tiesos matymas, net jei ir iš tam tikro požiūrio taško, ir tai yra priežastis, leidžianti šį požiūrį laikyti teisingu. Taigi, reikėtų kalbėti ne apie daugelį tiesų, kaip to norėtų reliatyvizmas, bet apie daugelį autentiškų interpretacijų. Koks išskirtinis autentiškos interpretacijos bruožas? Be formalių bruožų, kaip antai neprieštaravimas sau arba aiškumas, reikėtų prisiminti jos sugebėjimą sutarti su kitomis perspektyvomis nekonfliktiškame santykiuje, kartu paliekant vietos universalumui, besiskiriančiam nuo uniformiškumo, vadinasi, neabejotinai daug problemiškesniam ir laikinesniam universalumui, bet kartu labiau sutinkančiam su tiesa paskutine aptarta prasme.

Ši tiesos samprata yra atspari reliatyvizmo prieštaravimams ir netgi apverčia juos,

parodydama jų skurdumą. Interpretacijoje atsiskleidžianti tiesa nereikalauja sutapimo su vienintele formuluote ir net vienos formulotės pavertimo kita. Šia prasme ji įima į save reliatyvizmo tezę. Tačiau kartu ir suteikia pagrindą nekonfliktiškam skirtingų perspektyvų santykiui. Neišsenkamai interpretuojama tiesa yra tokia, kuri pripažįsta suderinamumą ir tendencingą kitų interpretacijų (t. y. kitų tiesos perspektyvų) sutapimą. Todėl ji tampa skirtingų perspektyvų dialogo pagrindu, sutikdama su kitu reliatyvizmo reikalavimu, kurį šis gali įvykdyti tik iš dalies. Reliatyvizme dialogo pagrindas yra visų perspektyvų bereikšmiškumas tiesos atžvilgiu. Tačiau dialogas tampa įdomus, reikalingas ir net aistringas tik tada, kai jame figūruoja tiesa. Kartu gili pagarba, kurios reikalauja dialogas, grindžiama bendro priklausymo tiesai pripažinimu ir faktu, kad santykis su tiesa yra įtarpinamas laisvės. Tačiau tik transcendentinė tiesa yra tokia, kuri palieka erdvę laisvei ir kaip tik todėl, kad neobjektyvuoja, reikalauja laisvo ir kūrybiško interpretuojančiojo tarpininkavimo. Čia galima būtų pritaikyti Evangelijos žodžius „tiesa pavers jus laisvais“.

Reliatyvizmas iš prigimties yra tiesiog kitas dogmatiškumo ir netolerancijos veidas. Išties manyti, kad jei nepasiekiami objektyvi ir vienintelė tiesos formulotė, vadinasi, tiesos nėra – tai yra manyti lygiai tą patį, ką ir dogmatizmas. Visos numanomos tiesos tampa bereikšmiškai įmanomos, tačiau šitaip iškyla, kad ir trapi, bet tvirta siena, ginanti netoleranciją. Tai atsitinka būtent dėl abejingumo, pateisinamo įsitikinimu, kad besikalbančios pozicijos negali išsakyti tiesoje, yra iš principo skirtingos ir todėl negali

sisisiekti. O dialogą inspiruojantis elgesys yra daugiau nei tolerantiškas; jį kursto įsitikinimas, kad skirtingos pozicijos gali bendradarbiauti ieškant bendros tiesos, net jei tai vyksta ne taip akivaizdžiai, net jei yra klaidingos, nėra prasmės jas nuneigti, nes transcendentinė tiesa yra nepasiekiamą ir nepasirodo kitu būdu, o tik tarpininkaujant laisvei.

Žinoma, čia nusakytas kelias yra sunkesnis. Jis nėra toks akivaizdus, paprastas ir vedantis arba į objektyvią tiesą, arba tiesiog į tiesos neigimą. Man taip pat atrodo akivaizdu, kad be tikėjimo tiesa (nebūtinai religinio-konfesinio) neįmanomas dialogas, bendrabūvis, universalumas, taip pat pasaulio prasmė ir reali galimybė teigti laisvę aptartąja prasme.

Iš italų kalbos vertė

Vaiva Daraškevičiūtė

Versta iš rankraščio:

Claudio Ciancio „Relativismo e pensiero ermeneutico“, 2010

Literatūra

Bonhoeffer, D. 1966. *Ethik*, E. Bethge (Hrsg.). München: Kaiser Verlag.

Bonhoeffer, D. 1983. *Etica*. Trad. Aldo Comba. Milano: Bompiani.

Habermas, J. 1976. *Zur Rekonstruktion des historischen Materialismus*. Frankfurt: Suhrkamp.

Kant, I. 1908. Kritik der praktischen Vernunft. *Akademie-Ausgabe*, Bd. V. Göttingen.

Kant, I. 1966. *Critica della ragion pratica*. Trad. di Francesco Capra. Bari: Laterza.

Kantas, I. 1987. *Praktinio proto kritika*. Vertė Romanas Plečkaitis. Vilnius: Mintis.

Ratzinger, J.; Habermas, J. 2004. *Etica, religione e Stato liberale*. Brescia: Morcelliana.

Ratzinger, J. 2008. Non voglio imporre la fede, *L'Osservatore Romano*, 16 gennaio 2008.

S. Thomas de Aquino. *Summa theologiae*, in *Opera omnia* (<http://www.corpusthomisticum.org/iopera.html>).

RELATIVISM AND HERMENEUTICAL THINKING

Claudio Ciancio

Summary

The traditional concept of truth as adequacy is too limited. It neglects both the reference to the whole and the possibility to think of truth not as the way the world is but as the way it must be. In the latter way truth is entangled with good. The paper seeks to show that this entanglement can be thought of only within an ontology of freedom. First of all it shows that good is the sense of being that is truth in its most radical meaning. Secondly it shows that sticking to truth and acknowledgement and rejection of error require a practice of freedom. In conclusion freedom shows itself as origin of truth and at the same time as condition of its acceptance or rejection.

Is it possible in a relativistic society to propose again the question of truth in morality, right and, even before, in metaphysics? The paper wants to answer the question in two steps. First it

is showed that moral and philosophical questions cannot be treated by an objectifying thought. Secondly it is showed that, despite of this, a different form of truth and universality is achievable. Objectivity defines only a particular and limited form of truth. As moral, religious and philosophical truth is non-exhaustible, it reveals itself only in interpretations. Every authentic interpretation says the truth without fulfilling it. Interpretation is not arbitrary and does not renounce the control of the reason and its dimension of universality. In this way hermeneutics gives better ground to the claims of tolerance and dialog than the one promoted by relativism. Furthermore it provides better answer to the claims of truth issued by objectivistic metaphysics and ethics.

Key words: truth, relativism, hermeneutical thinking, ontology of freedom.